

การศึกษาปรากฏการณ์การถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์
จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตกรุงเทพมหานคร*
THE STUDY OF THE PHENOMENON DURING A TRANSFER
OF THE CREATIVITY FROM LOCAL WISDOM
IN BANGKOK METROPOLIS

อรยา แจ่มใจ

Oraya Jamjai

พนิดา ศกุนตนาค

Panida Sakuntanak

อิทธิพัทธ์ สุวทันพรกุล

Ittipaat Suwathanpornkul

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Srinakharinwirot University, Thailand

E-mail: oraya_koy@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) สืบเสาะหาเงื่อนไขในการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) การสืบทอดให้ดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร งานวิจัยฉบับนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ แบบกรณีเฉพาะพหุนามแบบองค์รวม เป็นการศึกษาเชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ ประชาชนชุมชนจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กำลังจะ สูญหายไป และเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในพื้นที่กรุงเทพมหานครที่มีประสบการณ์ และมีความเชี่ยวชาญในการทำผลิตภัณฑ์อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 5 แห่ง คือ ชุมชนบ้านบาตร 4 คน ชุมชนชั้นลงหิน 3 คน ชุมชนเครื่องทองลงหิน 4 คน ชุมชนขลุ่ยบ้านลาว 1 คน ชุมชน กระดาษข่อย 3 คน รวม 15 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ ข้อมูลโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) เงื่อนไขในการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย 1.1) คุณภาพของผลิตภัณฑ์ 1.2) ความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 1.3) ความสนใจของผู้บริโภค 1.4) กลยุทธ์ทางการตลาด และ 1.5) การพัฒนาต่อยอด ผลิตภัณฑ์ 2) กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย 2.1) การวางแผนและออกแบบ 2.2) การลงมือปฏิบัติ 2.3) การประชาสัมพันธ์และจัดจำหน่าย

* Received 3 April 2021; Revised 22 May 2021; Accepted 27 May 2021

และ 2.4) การพัฒนาและปรับปรุง และ 3) การสืบทอดให้ดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย 3.1) ผู้สืบทอด 3.2) การสนับสนุนจากหน่วยงานหรือรัฐบาล และ 3.3) ความร่วมมือของชุมชน ถึงแม้โลกจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยแต่เมื่อภูมิปัญญาผนวกกับการคิดอย่างสร้างสรรค์ก็จะช่วยให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงดำรงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ: ปรากฏการณ์, การถ่ายทอด, ความคิดสร้างสรรค์, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, กรุงเทพมหานคร

Abstract

The objectives of this research were 1) to examine conditions for the existence of local wisdom, 2) to study the process of passing creativity from local wisdom, and 3) the inheritance in order to maintain the local wisdom in Bangkok metropolis. The research was qualitative research which was performed by means of holistic-case study designs in order to acquire an in-depth comprehension. The key informants were 15 native intellectuals who had a minimum of at least 5-year experience and competency in product development. The targeted intellectuals came from the local wisdom areas which were expected to be disappeared and considered as a cultural wisdom heritage in 5 communities in Bangkok metropolis which consisted of 4 people from Bat-Ban-Bat community, 3 people from Khan-Long-Hin community, 4 people from Khreuang - Thong - Long - Hin community, 1 person from Khlui - Ban - Lao community, and 3 people from Kra - Dad-Khoi community. Gathering the information by semi-structured interview and content analysis respectively, this research revealed that 1) the condition to conserve local wisdom in Bangkok metropolis consisted of 1.1) the qualities of products 1.2) the desire to preserve the local wisdom 1.3) the interest of consumer 1.4) a marketing strategy and 1.5) the further development of products 2) the process of passing local wisdom creativity in Bangkok metropolis contained 2.1) planning and design 2.2) working process 2.3) public relations and distribution and 2.4) development and adjustment and 3) the inheritance in order to maintain the local wisdom in Bangkok metropolis consisted of 3.1) the inheritors 3.2) the support from the organization or government and 3.3) the cooperation from communities. Although the world will change according to the times, wisdom combined with creative thinking will help local wisdom to continue to exist.

Keywords: Phenomenon, Transfer, Creativity, Local Wisdom, Bangkok Metropolis

บทนำ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็วอันเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ดังนั้นการปลูกฝังพลเมืองของประเทศเพื่อตอบสนองต่อโลกยุคใหม่ที่มุ่งเน้นธุรกิจการค้า และการสร้างนวัตกรรม พร้อมกับการแข่งขันทางเศรษฐกิจจึงเป็นสิ่งสำคัญ เช่นเดียวกับประเทศไทย เพ็ญประภา ศรีประสม กล่าวว่า รัฐบาลไทยยุคปัจจุบันได้กำหนดนโยบายต่างๆออกมามากมาย เพื่อใช้ในการบริหารประเทศ ซึ่งหนึ่งในนโยบายหลักของรัฐบาลคือ นโยบายไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งเป็น “วิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ” โดยมีการกิจสำคัญในการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่างๆเพื่อปรับแก้ จัดระบบปรับทิศทาง และมีความมุ่งมั่นที่จะปรับเปลี่ยนเป็น “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม” (เพ็ญประภา ศรีประสม, 2560) โดยมีฐานคิดหลัก คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้า “โภคภัณฑ์” ไปสู่สินค้าเชิงนวัตกรรม เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและผลิตกำลังคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้สามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามแบบใหม่ๆที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21 ได้ (สุรัชพงศ์ สิกขาบัณฑิต, 2561)

และถึงแม้ว่าสภาพการศึกษาของไทยในปัจจุบันจะมุ่งเน้นการนำความรู้เทคโนโลยีและวิทยาการโทรคมนาคมไปใช้ในการศึกษา แต่กลับต้องเผชิญกับปัญหาในด้านประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาอย่างจำกัด จึงก่อให้เกิดอุปสรรคมากมาย เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสังคมและวิกฤตทางวัฒนธรรมถูกกลืนโดยกระแสนิยม ทั้งนี้เนื่องจากเราได้พัฒนาประเทศและจัดการศึกษาของไทย โดยทอดทิ้งของดีที่ประเทศเรามีอยู่คือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (ยุทธนา ชัยเจริญ, 2561) โดยสังคมไทยได้ละเลยภูมิปัญญาดั้งเดิมอันทรงคุณค่า แล้วรับภูมิปัญญาตะวันตกเข้ามาเป็นเวลานานกว่า 100 ปี ผ่านระบบการศึกษาสากลที่สอนในโรงเรียน และปราศจากการคัดสรรประยุกต์ใช้ นำมาซึ่งการทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความไม่สมดุลในการดำรงชีวิตนานัปการ สอดคล้องกับ พิศมัย รัตน์โรจน์สกุล ที่กล่าวว่า แนวคิดแบบสมัยใหม่ได้เข้าไปมีอำนาจนำต่อองค์ประกอบต่างๆของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และศึกษานอกจากนี้ยังทำให้สิ่งที่ไม่ได้ดำรงอยู่ในระบบการศึกษาหรือระบบความรู้ที่เป็นสากล กลายเป็นสิ่งที่ “ไม่ใช่ความรู้” หรือแม้จะถูกเรียกอย่างเป็นทางการว่า “ภูมิปัญญา” ก็มิได้รับการยอมรับให้เทียบเท่ากับความรู้ที่เป็นสากล สิ่งเหล่านี้จึงถูกเบียดขับออกจากระบบการศึกษา ไม่ถูกเรียนรู้หรือสืบทอดความรู้ไปยังคนรุ่นต่อไปของสังคม และไม่ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป จนทำให้ความรู้หลายๆอย่างต้องสูญหายไป (พิศมัย รัตน์โรจน์สกุล, 2561) นอกจากนี้ มนัส ปานขาว ครูภูมิปัญญาไทย ในฐานะปราชญ์ชุมชนด้านความเชื่อท้องถิ่น ยังกล่าวว่า ครูภูมิปัญญาถูกลืมจากระบบของคำว่า ครู โดยเฉพาะหน่วยงานราชการไม่ได้ให้

ความสำคัญกับครูภูมิปัญญา ส่งผลให้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นสูญหายไปเป็นจำนวนมากพร้อมกับครูภูมิปัญญา ซึ่งส่วนใหญ่จะมีอายุมาก (มนัส ปานขาว, 2554)

ดังนั้นการจัดระบบการศึกษาจึงควรมีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อความเป็นไทยของประชาชนในสังคม (รุ่ง แก้วแดง, 2542) นอกจากนี้ภูมิปัญญาไทยยังเป็นองค์ความรู้สำคัญส่วนหนึ่งที่ต้องปลูกฝังให้กับเด็กและเยาวชนในชาติได้เรียนรู้ถึงความยิ่งใหญ่ และควรค่าแห่งความภาคภูมิใจเป็นรากฐานของวิถีคิดและจุดร่วมของจิตสำนึกในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ จึงจำเป็นต้องนำเข้าสู่ระบบการศึกษา เพื่อให้เกิดการฟื้นฟู สืบสานอย่างยั่งยืน ประชาชนชุมชนซึ่งถือว่าเป็นบทบาทที่สำคัญเป็นผู้นำชุมชนที่อาศัยความเชื่อมั่นศรัทธาจากชาวบ้านของการเป็นบุคคลต้นแบบในการดำเนินชีวิต และเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและเสียสละต่อส่วนรวม เป็นผู้สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนที่กำลังเผชิญอยู่และนำมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน การค่อย ๆ สูญหายไปของภูมิปัญญาจึงส่งผลทำให้ประชาชนชุมชนที่มีความรู้และความสามารถค่อยๆ เลือนหายไปตามกาลเวลา (อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ, 2561) ทำให้นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ฉบับได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2542 ได้กล่าวไว้ว่า เพื่อให้ภูมิปัญญาเป็นฐานรากและเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาคนและการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จึงมีหนึ่งในนโยบายที่กล่าวว่า “การยกย่องและเชิดชูเกียรติ “ครูภูมิปัญญา” และสนับสนุนให้มีบทบาทเสริมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบรวมทั้งให้แบบอย่าง และชี้นำด้านวิถีคิด วิธีการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตที่ได้ผ่านการทดสอบมามาก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

จากความเป็นมาและความสำคัญที่กล่าวข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะครูผู้สอนจึงมีบทบาทสำคัญในการลงพื้นที่เพื่อศึกษาชุมชน พร้อมทั้งเก็บข้อมูลจากการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นโดยเฉพาะ ตลอดจนนำสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียนหรือสิ่งที่เป็นปัญหาของชุมชน โดยเฉพาะในประเด็นของเงื่อนไขในการดำรงอยู่ กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ และการสืบทอดให้ดำรงอยู่เพื่อมาพัฒนา และนำไปบูรณาการกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ เพราะในปัจจุบันครูส่วนใหญ่ยึดรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นตามเนื้อหาในหนังสือเรียนเป็นหลัก มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์เป็นส่วนใหญ่ แต่ยังขาดการนำสิ่งที่ใกล้ตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอดแทรกให้กับนักเรียน ทำให้มีความห่างไกลจากชุมชนที่เป็นแหล่งรากฐานภูมิปัญญาที่สำคัญ ดังนั้นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานครมาบูรณาการกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้จะทำให้เด็กนักเรียนมีความภาคภูมิใจ และช่วยให้เกิดความสมดุระหว่างคนในสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. สืบเสาะหาเงื่อนไขในการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร

2. ศึกษากระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร

3. การสืบทอดให้ดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบกรณีเฉพาะพหุนามแบบองค์รวม (Holistic - Case Study Designs) เป็นการศึกษาลึก โดยมียุทธศาสตร์ดังนี้

1. เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ในการศึกษา และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุกรณีศึกษา (Multiple Case Study) เป็นการวิจัยที่นักวิจัยเลือกกรณีที่มีขอบเขตจำกัดที่ต้องการศึกษาในเชิงลึกมากกว่า 1 กรณีโดยกำหนดพื้นที่ศึกษา 5 ชุมชน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายไป และเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในพื้นที่กรุงเทพมหานคร

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ: ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลัก (Key Informants) ในการทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview) ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ประชาชนชุมชนจากที่มีประสบการณ์ และมีความเชี่ยวชาญในการทำผลิตภัณฑ์อย่างน้อย 5 ปี จำนวน 5 แห่ง คือ ชุมชนบ้านบาตร 4 คน ชุมชนชั้นลงหิน 3 คน ชุมชนเครื่องทองลงหิน 4 คน ชุมชนชลุ่ยบ้านลาว 1 คน ชุมชนกระดาดช้อย 3 คน รวม 15 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depthinterview)

การตรวจสอบเครื่องมือ ใช้กระบวนการ Index of Objective Congruence (IOC) ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญสาขาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจำนวน 5 ท่าน โดยเครื่องมือที่จะนำไปใช้ต้องได้รับการให้นำหนักความน่าเชื่อถือจากคณะกรรมการร้อยละ 60 ขึ้นไป

2.2 การสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม โดยใช้เครื่องมือการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมของชุมชนและการเกณฑ์ชีวิตสันติภาพในชุมชน เป็นการนำทุนเดิมการศึกษาวิจัยมาใช้ต่อยอดพัฒนา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก มาถอดเทป จำแนกกลุ่มข้อมูล ให้รหัสกลุ่มข้อมูล และตรวจทวนข้อมูลสะท้อน จากที่มิวิจัยและกรอบแนวคิดทฤษฎี จากนั้นลงพื้นที่เพื่อทวนกลับข้อมูลกับพื้นที่ศึกษาเพื่อสรุปยืนยันผลศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลจากการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบการบรรยาย

ผลการวิจัย

1. เจื่อนไขในการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นใน เขตกรุงเทพมหานคร

1.1 คุณภาพของผลิตภัณฑ์

คุณภาพเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังดำรงอยู่ได้ เพราะลูกค้าแต่ละคนมีความต้องการและความคาดหวังไม่เหมือนกัน การพบว่าไม่มีข้อร้องเรียนหรือถ้อยคำบ่น น้อยมาก เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงงานที่มีคุณภาพได้รับความพึงพอใจจากลูกค้า นอกจากนี้ มาตรฐานของสินค้าก็เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่แสดงออกถึงคุณภาพที่เท่าเทียมกันไม่ว่าขนาด หรือราคาของสินค้าจะมีความแตกต่างกัน เพื่อให้ลูกค้ามั่นใจได้ว่า เมื่อซื้อสินค้าไปแล้วจะได้รับสินค้าและมาตรฐานอยู่ในระดับเดียวกัน โดยเฉพาะงานซึ่งทำด้วยมือ หรืองานที่ถูกผลิตหรือประดิษฐ์ขึ้น ถือเป็นงานที่มีเอกลักษณ์และมีสิ่งเดียวในโลกใช้สองมือของเราผลิตขึ้น อาจใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในกระบวนการผลิตเล็กน้อย ถึงแม้จะเป็นสิ่งที่เหมือนกัน กรรมวิธีเดียวกันก็ตาม งานซึ่งทำด้วยมือจะเน้นความละเอียดในแต่ละขั้นตอน มีความยาก และเป็นงานที่ต้องใช้ช่างฝีมือที่มีทักษะเฉพาะและความชำนาญ เพื่อให้งานออกมารวดเร็วและสวยงาม สอดคล้องกับปราชญ์ชุมชนที่กล่าวว่า

“โห มันสุด ๆ ยิ่งกว่าคุณภาพนะคุณ คุณคิดดูจากทองเป็นก้อน ๆ อะ หลอมตีบุกทองแดง แล้วก็หลอมลงมาเป็นก้อนเล็ก ๆ งานมันยิ่งกว่าคุณภาพฝีมือสุด ๆ ถ้างั้นก็คงทำกันเยอะเยอะแล้วไม่มีใครไม่ยอมทำแต่จะหาช่างทั้ง 6 ช่างมันหายากด้วย แต่ละช่างไม่เหมือนกันเลย” (ปราชญ์ชุมชน คนที่ 1 ชุมชนชั้นลงหิน, 2563)

1.2 ความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถือเป็นอีกเงื่อนไขสำคัญในการดำรงอยู่ เพราะบางภูมิปัญญาถูกถ่ายทอดส่งต่อกันมาผ่านการบอกเล่า ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ การส่งต่อข้อมูลจากรุ่นสู่รุ่นอาจจะผิดเพี้ยนหรือเริ่มจะสูญหายไป การได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง ความรักและความผูกพันต่อภูมิปัญญาที่มี จึงเป็นหน้าที่สำคัญของปราชญ์ชุมชนที่จะช่วยในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ได้ ไม่เพียงแต่การส่งต่อข้อมูลที่ถูกต้อง จะเป็นการช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ดำรงอยู่เท่านั้น ความพยายามในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาโดยปราศจากการคิดเรื่องของผลกำไร การตั้งราคาขายที่ไม่คำนึงถึงผลกำไรที่มากเกินไป แต่ก็ไม่ได้ลดราคาจนอยู่ไม่ได้ ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการดำรงอยู่ หรือการสร้างแหล่งเรียนรู้จากความร่วมมือของชุมชนเพื่อลดการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่นและเพื่อการสืบทอดให้ดำรงอยู่ยังช่วยก่อประโยชน์ต่อบุคคลทั่วไปและผู้ que ศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาได้ใช้ประโยชน์จากการฝึกอบรม ศึกษาดูงานหรือฝึกฝนอาชีพ และยังเป็นแหล่งในการรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ไม่ให้ลบเลือนไป สอดคล้องกับ ปราชญ์ชุมชนที่ให้สัมภาษณ์ว่า

“งานบาตรมันก็เริ่มจะสูญหายหายไป พี่ก็บอจารย์ที่ริฎก็เลยคิดว่าเราจะทำยังไงให้ งานบาตรมันมีช่างขึ้นมา พี่ก็เลยตั้งโรงเรียนขึ้นมา ออกโทรทัศน์ ทางเขตก็มาช่วย เว็บไซต์โลก โซเชียล รายการหลาย ๆ รายการมาช่วยก็ช่วยเราได้เยอะ” (ปราชญ์ชุมชน คนที่ 2 ชุมชนบ้าน บาตร, 2563)

1.3 ความสนใจของผู้บริโภค

การให้ความสนใจในการซื้อสินค้าจัดเป็นพฤติกรรมของผู้บริโภคอย่างหนึ่ง โดยสิ่งแรกที่ลูกค้าใช้เป็นหลักในการเลือกซื้อสินค้าก็คือความต้องการสินค้านั้นๆ หากสินค้า ไม่ตอบสนองความต้องการ ลูกค้าก็ไม่ซื้อ โดยเฉพาะสินค้าที่ถูกผลิตขึ้นมาจากคนในท้องถิ่นและเป็นงานที่ใช้มือ เป็นสินค้าที่มีความเฉพาะ เป็นของหายาก สวยงาม มีความปลอดภัย และมีที่เดียวในโลก ล้วนเป็นเหตุผลที่จูงใจให้ผู้สั่งซื้อสินค้าอยู่เรื่อย ๆ ทั้งลูกค้าทั้งในประเทศและ ต่างประเทศ นอกจากนี้ความชื่นชอบและรู้จักสินค้าชนิดนี้เป็นพิเศษ ทำให้ผู้ซื้อสินค้า มีเป้าหมายและสนใจในการซื้อสินค้าเพื่อนำไปเก็บสะสม เห็นคุณค่าของงานโบราณ ซึ่งก็เป็น อีกเหตุผลหนึ่งที่ยังทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในบางกลุ่มไม่หายไป สอดคล้องกับ ปราชญ์ชุมชนที่ กล่าวไว้

“ปัจจัยที่คนอื่นเขาไปกันหมดแล้วแต่เรายังอยู่ได้ก็เพราะยังมีคนสั่ง ถ้าไม่มีคนสั่งผมก็ เลิกไปแล้ว แต่นี้ก็มีคนสั่งมาอีกพันกว่าชิ้นสองพันกว่าชิ้นเนี่ยเพิ่งจะเริ่มเท สิ่งที่ดีคิดว่ายังอยู่ได้ เพราะลูกค้าเก่า ๆ ที่ยังสั่ง วันนี้อย่าให้ลูกค้าออสเตรเลียเขาสั่งมา” (ปราชญ์ชุมชน คนที่ 2 ชุมชน เครื่องทองลงหิน, 2563)

1.4 กลยุทธ์ทางการตลาด

การแข่งขันที่เพิ่มขึ้นในยุคปัจจุบันทำให้สินค้าที่ถูกผลิตขึ้นจากภูมิปัญญา ท้องถิ่นต้องใช้หลายช่องทางในการทำให้สินค้าที่เกิดจากภูมิปัญญา สามารถแข่งขันกับสินค้า ที่มีกำลังผลิตเป็นจำนวนมากในโรงงานได้ การทำการตลาดออนไลน์เป็นอีกวิธีหนึ่งที่เจ้าของภูมิ ปัญญาในหลาย ๆ ที่เลือกที่จะใช้เพื่อให้ลูกค้ารู้จักสินค้าซึ่งเจ้าของอาจจะใช้วิธีในการ ทำการตลาดออนไลน์ด้วยตนเอง แต่หากเจ้าของสินค้ายังขาดความชำนาญในเรื่องของ เทคโนโลยี การให้ลูกค้าที่สนใจในการเป็นตัวแทนรับสินค้าไปจำหน่าย หรือบุคคลที่เข้ามาศึกษา ดูงานสร้างชิ้นให้ ก็เป็นอีกหนึ่งช่องทางที่ทำได้ โดยเฉพาะช่องทางการสื่อสารที่ไม่มีค่าใช้จ่าย เช่น การใช้สื่อสังคมต่าง ๆ อย่าง เว็บไซต์ หรือเฟซบุ๊ก หรือทำให้สินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นที่รู้จักมากขึ้น เช่น ผ่านตัวแทนจำหน่ายในประเทศไทยที่เป็นเจ้าประจำอยู่แล้ว การออก รั้งงานผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้การตลาดแบบปากต่อปากอันเนื่องมาจากคุณภาพ ของงานทำให้ผู้ที่ซื้อสินค้าไปแล้วรู้สึกถึงความพึงพอใจแล้วผ่านการพูดแบบปากต่อปาก ที่ทำให้

ผู้ซื้อส่วนใหญ่รู้สึกไว้วางใจในคำพูดของบุคคลที่สาม มากกว่าคำพูดจากเจ้าของสินค้าเอง สอดคล้องกับ ปราชญ์ชุมชนที่กล่าวว่า

“ออเดอร์ส่วนใหญ่มาจากพระ ติดต่อมาทางเพจกระดาษข่อย แล้วกลุ่มที่สนใจคาถาโบราณ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่สนใจว่ามันเป็นกระดาษข่อย เขาสนใจวิธีการทำ” (ปราชญ์ชุมชน คนที่ 1 ชุมชนกระดาษข่อย, 2563)

1.5 การพัฒนาต่อยอดสินค้า

การพัฒนาต่อยอดสินค้าจัดเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยทำให้สินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นยังดำรงอยู่ได้ การออกแบบสินค้าใหม่ๆที่มีความแปลกแตกต่างไปจากเดิม หรือการออกแบบสินค้าที่ประยุกต์หรือพัฒนาจากของเดิมให้ดีขึ้น ใช้งานได้หลากหลาย มีความคงทนจะ ช่วยทดแทนสินค้าเดิม ๆ ที่ขายได้ยาก นอกจากนี้การพัฒนาต่อยอดสินค้ายังอาจรวมถึงการทำตามแบบที่ลูกค้าต้องการนอกเหนือจากสิ่งที่เคยทำมาก่อนเพราะการผลิตแต่สินค้าเดิม ๆ อาจจะทำยอดขายตกลงจนอาจทำให้ภูมิปัญญาที่มีอยู่หายไป สอดคล้องกับปราชญ์ชุมชนที่กล่าวว่า

“ตอนนี้นอกจากเครื่องใช้ในครัวก็มีคนเขาเอาแบบมาให้ทำแหวนเป็นพวกวัยรุ่นนะ เขาชอบงานประเภทนี้เราก็ทำให้เขาละ” (ปราชญ์ชุมชน คนที่ 3 ชุมชนเครื่องทองลงหิน, 2563)

2. กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร

2.1 การวางแผนและออกแบบ

กระบวนการในการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น ถูกเริ่มต้นจากขั้นตอนการวางแผนและออกแบบ เสมือนเป็นการเตรียมตัวของปราชญ์ชุมชน ในการเริ่มที่จะสร้างสรรค์ชิ้นงาน การวางแผนและออกแบบเป็นขั้นตอนที่บอกให้เจ้าของภูมิปัญญาทราบว่า จะต้องใช้วิธีการใดในการถ่ายทอดข้อมูล วัสดุและเครื่องมือที่ใช้มีอะไร และจะออกแบบรูปแบบและลวดลายอย่างไร ซึ่งขั้นตอนการวางแผนประกอบไปด้วย

2.1.1 กระบวนการรับรู้และการถ่ายทอดความรู้

กระบวนการรับรู้เพื่อการสร้างสรรค์และสั่งสมภูมิปัญญาของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน ความคิดสร้างสรรค์ถูกเข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้เพราะความแตกต่างของช่วงรุ่น และเหตุผลความจำเป็นที่มีความแตกต่างกันตามยุคสมัย ทำให้ปราชญ์ชุมชนที่อาวุโส มีประสบการณ์และความชำนาญที่มากกว่าจำเป็น

ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการเลือกวิธีการถ่ายทอดข้อมูลให้กับคนรุ่นหลังที่แตกต่างกันออกไป สอดคล้องกับ ประชาชนชุมชนที่กล่าวว่า

“ของผมมันเป็นสายเลือน่ะไม่มีใครสอน พ่อแม่เขาทำอยู่แล้วเรลื้ตามาเราก้เห็นเขาทำแล้ว มันเป็นเรื่องของความผูกพันมากกว่า คุณคิดดูพ่อแม่ผมเขาไม่ต้องมานั่งสอนผมแบบตอนนี้หรอกเพราะมันอยู่ในสายเลือด ผมตื่นขึ้นมามีผมก้ต้องเอากะลามะพร้าวมานั่งขัดแล้วคนอื่น ๆ วิ่งกันสนุกสนาน จริง ๆ แล้วไม่ยอกทำเลยแต่มันต้องทำ” (ประชาชนชุมชน คนที่ 1 ชุมชนชลุ่บ้านลาว, 2563)

2.1.2 การเลือกใช้วัตถุดิบและเครื่องมือเครื่องใช้

จากการลงพื้นที่ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นใน เขตกรุงเทพมหานคร พบว่าวัตถุดิบหลักที่ใช้สร้างสรรค์ชิ้นงานยังคงเดิม แต่ยังคงมีบางภูมิปัญญาที่อาจจะต้องประยุกต์ปรับเปลี่ยนวัตถุดิบบางส่วนอันเนื่องมาจากวัตถุดิบเดิมหายากขึ้น คุณภาพต่ำ ไม่สวยงามและไม่คงทน ซึ่งก็เป็นหน้าที่ของประชาชนชุมชนที่จะใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการเสาะหาวัตถุดิบที่มีคุณภาพและยังสามารถใช้งานได้ดีเท่ากับหรือมากกว่าวัตถุดิบเดิมที่เคยมี นอกจากนี้จะประยุกต์ปรับเปลี่ยนวัตถุดิบบางส่วนให้เหมาะสมแล้วการเลือกซื้อวัตถุดิบในแหล่งที่น่าเชื่อถือ และไว้วางใจได้ส่งผลทำให้ลูกค้ายังได้สินค้าที่มีคุณภาพอีกด้วย นอกจากนี้ความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการถูกนำมาใช้ในการสร้าง ประยุกต์ หรือดัดแปลงเครื่องมือให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวิถีชีวิต สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ถึงแม้จะยังมีอีกหลายภูมิปัญญาที่ยังคงอนุรักษ์เครื่องมือเครื่องใช้ดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ผ่านการคิดค้นและลองผิดลองถูกเอาไว้เพราะมีความคิดว่าเครื่องมือสมัยใหม่ยังไม่สามารถทดแทนเครื่องมือดั้งเดิมได้ หรือยังไม่สามารถหาเครื่องมือใหม่ ๆ มาทดแทนได้ สอดคล้องกับประชาชนชุมชนที่กล่าวว่า

“สมัยนี้มันไม่มีถึงย่างมะตอยแล้วเราก้ไปซื้อเหล็กเอาจากร้านขายเหล็กสำเร็จขึ้นมาเราไปร้านเราก้บอกเขาเลยว่าเอาเหล็กแบบนี้แบบนี้ ร้านเขาก้รู้เพราะเราซื้อเขามาเป็นยี่สิบสามสิบปีแล้ว สมัยก่อนใช้เหล็กอย่างเดียว” (ประชาชนชุมชน คนที่ 2 ชุมชนบ้านบาตร, 2563)

2.1.3 การออกแบบรูปทรงและลวดลาย

รูปทรงของสินค้าจะมีทั้งรูปแบบดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษแต่ไม่สามารถระบุที่มาได้ว่ารูปแบบดั้งเดิมได้แนวคิดมาจากอะไร แต่บางรูปแบบก็ได้รับแนวคิดหรือจินตนาการมาจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวหรือมาจากการจินตนาการของผู้ใช้สินค้าเอง นอกจากนี้ลวดลายต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่บนสินค้าส่วนใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดจาก

บรรพบุรุษ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ภายในครอบครัวและชุมชน และไม่สามารถระบุที่มาของลวดลายได้อย่างชัดเจนเช่นกัน เพราะเป็นลายดั้งเดิมเพียงแต่คิดว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาซึ่งไม่เพียงแต่คิดว่าลวดลายที่อยู่บนสินค้าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา ประชาชนยังแสดงให้เห็นถึงการใช้ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการในการนำสิ่งแวดล้อมรอบตัว ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น สัตว์ พืช มาประยุกต์ แกะไข ลองผิดลองถูก คล้ายกับรูปแบบสินค้าจนกลายเป็นงานศิลปะและเกิดลวดลายใหม่ ๆ เพิ่มความแปลกใหม่ของสินค้าให้ผู้ซื้อมีความสนใจมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ความคิดสร้างสรรค์ยังถูกนำมาใช้ในการคิดแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการผลิตหรืออาจเกิดขึ้นจากความไม่ตั้งใจในขั้นตอนการผลิตเองที่ทำให้เกิดลวดลายของสินค้าใหม่ ๆ ขึ้นมา สอดคล้องกับ ประชาชนชุมชนที่กล่าวว่า

“ลายก็เป็นลายไทยปกติ เราจะเอาลายไหนมาใช้ก็ได้ ส่วนใหญ่ลวดลายก็เอามาจากฝาผนังวัด คิดว่าคงได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาอะ เทพพนมก็มี รูปแบบมันมีเยอะไปหมด เช่น ลายดอกไม้ อันนี้เราทำตามลูกค้าสั่งมา” (ประชาชนชุมชน คนที่ 1 ชุมชนกระดาศข่อย, 2563)

2.2 การลงมือปฏิบัติ

การลงมือปฏิบัติถูกเริ่มต้นจากการแบ่งหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มหรือในชุมชน เพื่อกระจายภาระหน้าที่ให้เหมาะสมตามประสบการณ์และความสามารถของแต่ละบุคคลสามารถทำได้ นอกจากนี้ยังมีบางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่มีการกระจายงานหรือแบ่งหน้าที่ของสมาชิกแต่เลือกที่จะสร้างสรรค์ชิ้นงานแต่เพียงผู้เดียวอันเนื่องมาจากเหลือแค่เพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่ยังคงทำอยู่หรือยังไม่ไว้วางใจที่จะให้บุคคลอื่นทำชิ้นงานเพราะเห็นว่าเป็นงานคุณภาพ และเมื่อเข้าสู่ขั้นตอนในกระบวนการผลิต พบว่าวิธีการในการผลิตสินค้ามีความแตกต่างจากสมัยบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาเล็กน้อยอันเนื่องมาจากสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ประชาชนต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์อย่างมากในการจัดการให้ขั้นตอนเดิม ๆ นั้นยังคงอยู่แต่เปลี่ยนวิธีการให้สะดวกมากขึ้น ส่วนใหญ่วัตถุดิบที่ใช้ และอัตราส่วนของวัตถุดิบในการผลิตสินค้ายังคงเดิมแต่อาจมีบางภูมิปัญญาที่อัตราส่วนของวัตถุดิบที่เป็นของผสมอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้เล็กน้อยไม่มีสูตรที่แน่นอน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างชิ้นงานที่แปลกใหม่ เนื่องจากวัตถุดิบดั้งเดิมหาได้ยาก ลดต้นทุนอันเนื่องมาจากวัตถุดิบมีราคาที่สูงขึ้น หรือเพิ่มวัตถุดิบใหม่ลงไปเพื่อให้สินค้ามีความสวยงามมากขึ้น นอกจากนี้ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีส่งผลทำให้ประชาชนได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการคิดค้นเครื่องมือที่มีความทันสมัยเข้ามาใช้ในระหว่างกระบวนการผลิต ถึงแม้จะไม่ได้ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเหมือนในโรงงานอุตสาหกรรมแต่ก็ช่วยให้การผลิตสินค้ามีความสะดวกสบาย

รวดเร็ว ได้จำนวนมากและลดการใช้กำลังคนในการผลิตสินค้ามากขึ้น สอดคล้องกับปราชญ์ชุมชนที่กล่าวว่า

“พอวัตถุดิบมันหายากขึ้น ตอนนี้ช่างของเราก็ต้องผสมโลหะขึ้นเอง ใช้ทองแดง 7 ส่วน ดีบุก 2 ส่วน แล้วก็เศษสำริด 1 ส่วน แต่ก็แก้ก่อนกว่านี้ได้เล็กน้อยนะ” (ปราชญ์ชุมชน คนที่ 1 ชุมชนชั้นลงหิน, 2563)

2.3 การประชาสัมพันธ์และการจัดจำหน่าย

ความคิดสร้างสรรค์ถูกดึงนำมาใช้ในการค้นหาและเพิ่มช่องทางที่หลากหลายในการประชาสัมพันธ์สินค้าของท้องถิ่นตนเองมากขึ้นวิธีใดที่ทำให้ลูกค้าสามารถที่จะเข้าถึงสินค้าได้อย่างรวดเร็วและสะดวกสบายวิธีดังกล่าวจะถูกนำมาใช้ในการประชาสัมพันธ์และจัดจำหน่าย การทำการตลาดออนไลน์เป็นอีกวิธีหนึ่งที่เจ้าของภูมิปัญญาในหลาย ๆ ที่เลือกที่จะใช้เพื่อให้ลูกค้ารู้จักสินค้าซึ่งเจ้าของอาจจะใช้วิธีในการทำการตลาดออนไลน์ด้วยตนเองแต่หากเจ้าของสินค้ายังขาดความชำนาญในเรื่องของเทคโนโลยี การให้ลูกค้าที่สนใจในการเป็นตัวแทนรับสินค้าไปจำหน่าย หรือบุคคลที่เข้ามาศึกษาดูงานสร้างขึ้นให้ก็เป็นอีกหนึ่งช่องทางที่ทำได้ โดยเฉพาะช่องทางการสื่อสารที่ไม่มีค่าใช้จ่าย เช่น การใช้สื่อสังคมต่าง ๆ อย่าง เว็บบล็อก หรือ เฟซบุ๊ก ล้วนเป็นช่องทางที่ผู้ซื้อสินค้าจะเข้าถึงได้ง่ายที่สุดในโลกยุคปัจจุบัน นอกจากตลาดออนไลน์จะเป็นที่นิยมแล้ว เจ้าของสินค้ายังใช้วิธีการแบบผสมผสานในการทำการตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้าของตนเองด้วยวิธีการอื่น ๆ เพิ่มขึ้น เช่น การผ่านตัวแทนจำหน่ายในประเทศ การออกโรงงานการผลิตภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการตลาดแบบปากต่อปากอันเนื่องมาจากคุณภาพของงานทำให้ผู้ที่ซื้อสินค้าไปแล้วรู้สึกถึงความพึงพอใจแล้วผ่านการพูดแบบปากต่อปากที่ทำให้ผู้ซื้อส่วนใหญ่รู้สึกไว้วางใจในคำพูดของบุคคลที่สามมากกว่าคำพูดจากเจ้าของสินค้าเอง สอดคล้องกับปราชญ์ชุมชนที่กล่าวว่า

“ส่วนมากจะได้จากสื่อมากกว่า โดยเฉพาะในเฟซบุ๊ก ที่สำคัญที่สุดคือสายต่างชาติเขาเดินมาเลยมาทุกวันเขามาเรียนรู้มาดูเลยผมไม่หวังวิชา เพราะผมตายไปก็เอาไปไม่ได้” (ปราชญ์ชุมชน คนที่ 1 ชุมชนขลุ่ยบ้านลาว, 2563)

2.4 การพัฒนาและปรับปรุง

การพัฒนาและปรับปรุงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ เพราะเมื่อสินค้าผ่านการจัดจำหน่ายปัญหาที่มักจะมีตามมาคือ ความไม่พึงพอใจในสินค้าของผู้ซื้ออันเนื่องมาจากสินค้าไม่ได้มาตรฐานตามที่ผู้ซื้อต้องการ ไม่คงทน ทำให้ปราชญ์ชุมชนจะต้องใช้ความรู้ที่สั่งสมมาผ่านการคิดอย่างสร้างสรรค์ และเทคนิคต่าง ๆ ในการปรับปรุง

สินค้าให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้ซื้อ เมื่อผ่านการสั่งสมประสบการณ์และเทคนิคต่าง ๆ จนชำนาญก็สามารถที่จะถ่ายทอดให้กับผู้ที่สืบทอดภูมิปัญญาถึงแนวทางในการแก้ไข ปรับปรุง ไม่เพียงแต่การฝึกฝนจนชำนาญเพื่อให้ได้เทคนิคต่าง ๆ ในการปรับปรุงสินค้าเท่านั้น การยินดีที่จะนำสินค้ามาปรับปรุงแก้ไขเมื่อลูกค้าเกิดความไม่พึงพอใจ เปลี่ยนสินค้า หรือการคืนเงินให้ เป็นสิ่งสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นใน เขตกรุงเทพมหานคร สอดคล้องกับปราชญ์ชุมชน ที่กล่าวว่า

“ส่วนใหญ่เราจะดูแลเขาอย่างเช่นเอาไปแล้วเขียนไม่ติด ถ้าขาดเพราะเป็นเพราะเรา เราก็ออมให้ หรือถ้าเขาต้องการเปลี่ยนเราก็ออมให้เลย บางทีเขาอาจทำขาดเองเราก็ออมให้เลย เพราะคิดว่าลูกค้าไม่โกหก แต่ถ้าเขียนไม่ติดเราจะแก้ให้ถ้าแก้ไม่ได้เราก็ออมให้ใหม่ ถ้าแก้คือเราจะเอามาฉีกแล้วหลอมใหม่เลยมันสามารถทำใหม่ได้” (ปราชญ์ชุมชน คนที่ 1 ชุมชนกระดาดข่อย, 2563)

3. การสืบทอดให้ดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร

3.1 ผู้สืบทอด

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชนส่วนใหญ่พบว่า การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ดำรงอยู่ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การมีผู้สืบทอด แต่ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปได้กรุ่นใหม่เข้าสู่ การเรียนในระบบโรงเรียนมากขึ้นทำให้โอกาสในการใช้เวลาในการฝึกฝนเพื่อให้เกิดความ ชำนาญ หรือความรู้สึกผูกพันกับท้องถิ่นของตนเองลดลงการช่วยงานในครอบครัวจึงทำได้แค่ เพียงผิวเผิน ดังนั้นหน้าที่สำคัญของของปราชญ์ชุมชนคือการปลูกฝังคนในครอบครัวโดยเฉพาะ ลูกหลานให้มีใจรักและตระหนักถึงความสำคัญเพราะการสานต่อภูมิปัญญาของลูกหลานมีส่วน ช่วยอย่างมากในการทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่หายไป นอกจากลูกหลานจะมีความสำคัญในการ ทำให้การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นดำรงอยู่แล้ว ปราชญ์ชุมชนยังกล่าวเพิ่มเติมว่า การมีลูกศิษย์ถือเป็นโอกาสหนึ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่หายไป แต่สิ่งที่สำคัญคือ เมื่อฝึกครบทุกขั้นตอนการนำไปสานต่ออาชีพ ไม่ใช่แค่เรียนให้ผ่านไปจะสามารถช่วยสืบทอด ภูมิปัญญาให้ดำรงอยู่ได้ สอดคล้องกับ ปราชญ์ชุมชนที่กล่าวว่า

“ถ้ามีลูกหลานทำต่อมันก็คงไม่หายไป ส่วนใหญ่พอสังคมเจริญขึ้นเขาอาจจะได้เรียน หนังสือได้สัมผัสกับงานอย่างอื่นที่เขามีรายได้ที่สะดวกกว่าใช้แรงงาน แต่เราก็มั่นก็ต้องพยายาม ปลูกฝังให้เขาชอบให้รักในอาชีพนี้ ถ้าคนในครอบครัวยังช่วยกันผมว่ามันไม่หายไปหรอก” (ปราชญ์ชุมชน คนที่ 1 ชุมชนกระดาดข่อย, 2563)

3.2 รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การสนับสนุนจากรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเป็นแรงผลักดันอีกทางหนึ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสืบทอดให้ดำรงอยู่ โดยเฉพาะการออกนโยบายที่มีความชัดเจนไม่เห็นแก่ผลประโยชน์มากเกินไปและช่วยกันสนับสนุนและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้งบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอยังเป็นสิ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสืบทอดอยู่ได้ ทั้งช่วยในการสนับสนุนแหล่งของวัตถุดิบทำให้ต้นทุนสินค้ามีราคาที่ลดลงหรือสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยในการผลิตเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อช่วยลดจำนวนแรงงานจากคนและลดระยะเวลาในการผลิตสินค้า สอดคล้องกับ ปราชญ์ชุมชนที่กล่าวว่า

“ถ้ามีกระทรวงมาช่วยดู โดยเฉพาะออกค่าใช้จ่ายในการฝึกงานคือมีงบลงมาให้ตลอดก็ดี เพราะช่าง 1 คนใช้เวลาประมาณ 2 - 3 ปีมีค่าใช้จ่ายทุกวัน จันทร์ถึงศุกร์ ถ้าเราจ้างเขาเรียน เขาได้ค่าจ้างเขาอาจจะมา” (ปราชญ์ชุมชน คนที่ 2 ชุมชนชั้นลงหิน, 2563)

3.3 ความร่วมมือของชุมชน

ไม่เพียงแต่การมีผู้สืบทอดหรือการให้การสนับสนุนของทางภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะส่งผลทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสืบทอดให้ดำรงอยู่เท่านั้น ความร่วมมือและความเข้มแข็งของคนในชุมชนยังช่วยทำให้เพิ่มโอกาสและเพิ่มพลังในการอยู่รอดและแสดงให้รัฐบาลเห็นถึงศักยภาพและความสำคัญได้มากขึ้น นอกจากนี้การแสดงพลังที่เหลือของคนในชุมชนโดยการตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้ผู้ที่สนใจได้มาศึกษาดูงานหรือฝึกปฏิบัติอาชีพก็สามารถที่จะช่วยให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถสืบทอดให้ดำรงอยู่ได้ สอดคล้องกับปราชญ์ชุมชนที่กล่าวว่า

“ตอนนี้คนในชุมชนมีการประชุมแต่เฉพาะกลุ่มพวกเรานะคนอื่นเขาเลิกไปแล้ว ข้อสำคัญเนี่ยถ้าเรามีพลังเยอะเราก็มีโอกาส แต่ถ้าไม่ร่วมมือกันและเราไม่มีประโยชน์อะไรกับเขา เขาก็ไม่สนเราหรอก” (ปราชญ์ชุมชน คนที่ 1 ชุมชนเครื่องทองลงหิน, 2563)

อภิปรายผล

การศึกษาปรากฏการณ์การถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า

1. การสืบเสาะหาเงื่อนไขในการดำรงอยู่ ประกอบไปด้วย 1) คุณภาพของผลิตภัณฑ์ 2) ความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ความสนใจของผู้บริโภค 4) กลยุทธ์ทางการตลาด 5) การพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัจจัยอันเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมยังสามารถดำรงอยู่ได้ เนื่องจากผลิตภัณฑ์ที่มี

คุณภาพ มีมาตรฐานที่ใกล้เคียงกัน กอปรกับการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาและต่อยอดผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมทำให้ผู้บริโภคสินค้ายังคงให้ความสนใจทั้งชาวไทยและต่างประเทศ อีกทั้ง กลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ถูกนำมาใช้เพื่อเพิ่มช่องทางในการเข้าถึงผลิตภัณฑ์ได้ง่ายขึ้นเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงไปของยุคสมัย และความต้องการในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของปราชญ์ชุมชนเอง ยังมีส่วนในการสนับสนุนให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงดำรงอยู่ได้ต่อไป ตามที่งานวิจัยของ ฌวิญ เสริฐผล ที่กล่าวว่า ถึงแม้โลกาภิวัตน์มีอิทธิพลต่อชุมชนมากขึ้น จนทำให้ชุมชนรับเอาค่านิยมแบบใหม่มากขึ้นและส่งผลให้บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นลดน้อยลง แต่ในปัจจุบันพบว่า ภูมิปัญญายังคงถูกจัดการผ่านกระบวนการที่หลากหลายทั้งการอนุรักษ์ฟื้นฟู ประยุกต์ พัฒนาต่อยอด และสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนตลอดมา (ฌวิญ เสริฐผล, 2563)

2. กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ ประกอบไปด้วย 1) การวางแผนและออกแบบ 2) การลงมือปฏิบัติ 3) การประชาสัมพันธ์และจัดจำหน่าย 4) การพัฒนาและปรับปรุง ซึ่งความคิดสร้างสรรค์เป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีความคิดริเริ่ม แปรกใหม่ของชุมชน และยังรวมถึงการนำประสบการณ์ไปใช้ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการผลิตซึ่งเป็นขั้นตอนที่แสดงให้เห็นถึงการถ่ายทอดและการใช้ความคิดสร้างสรรค์จากรุ่นสู่รุ่นในการวางแผนออกแบบ การเลือกใช้วัสดุและเครื่องมือเครื่องใช้ เพื่อนำมาแก้ปัญหาและการปรับตัวในการดำเนินชีวิต ตามที่งานวิจัยของ ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ กล่าวว่า การถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ผ่านภูมิปัญญา ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในครอบครัว หรือระหว่างครูหรือปราชญ์ชุมชนและลูกศิษย์ รวมไปถึงเพื่อนบ้านที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน โดยเนื้อหาในการถ่ายทอดนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงขั้นตอนหรือกระบวนการของภูมิปัญญานั้นๆ ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ (ธัญธัช วิภัติภูมิประเทศ, 2553) นอกจากนี้ งานวิจัยของ รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม ยังกล่าวว่ากระบวนการนี้มีความคล้ายคลึงกับกระบวนการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ ซึ่งต้องอาศัยการคิด ออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆที่มีความแปลกแตกต่างไปจากเดิม โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการเพิ่มมูลค่า และคุณค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ (รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม, 2560)

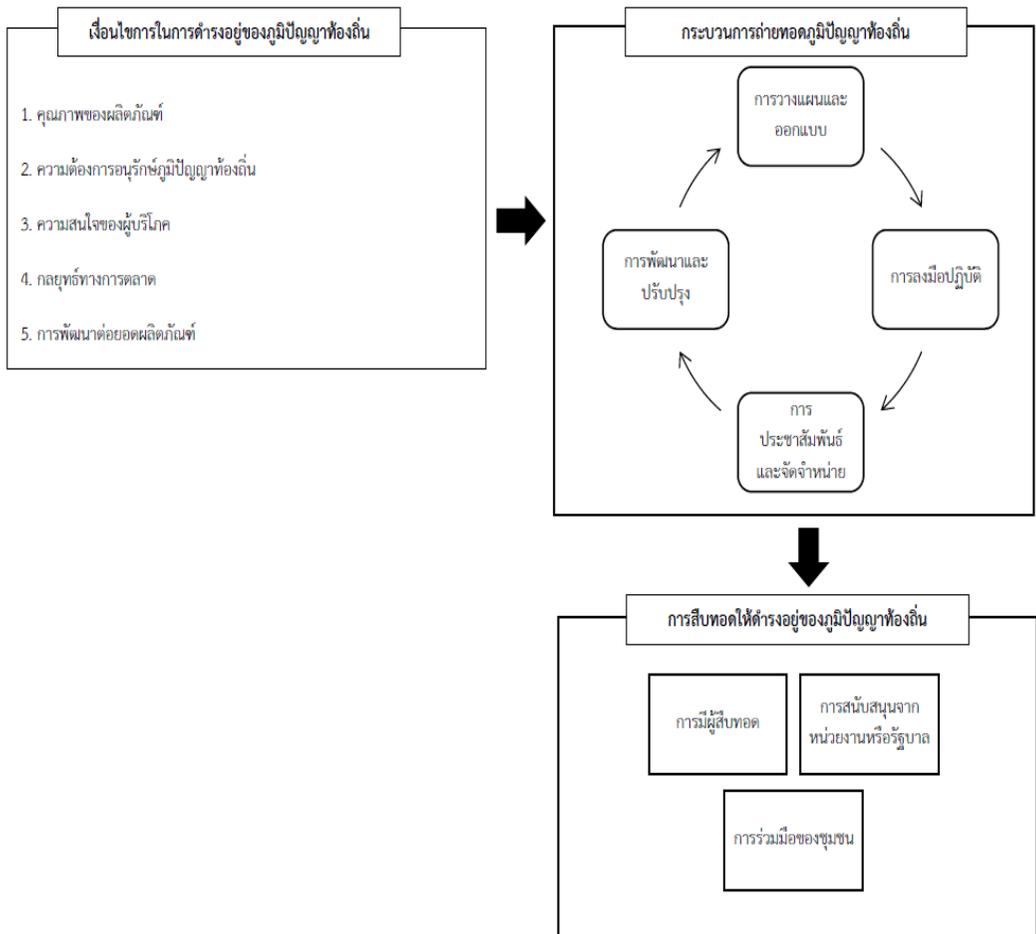
3. การสืบทอดให้ดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบไปด้วย 1) การมีผู้สืบทอด 2) การสนับสนุนจากหน่วยงานหรือรัฐบาล 3) ความร่วมมือของชุมชน การที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะยังคงอยู่ต่อไปได้ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนในการการสืบทอดให้ดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ผู้ที่จะมาสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นลูกหลาน คนในชุมชนหรือลูกศิษย์เองล้วนมีความสำคัญในการต่อยอด แต่สิ่งเหล่านี้จะดำรงอยู่ไม่ได้ถ้าไม่ได้แรงสนับสนุนจากชุมชน หน่วยงานหรือรัฐบาลในการส่งเสริม ให้ความสำคัญ และให้ทุน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิศมัย รัตนโรจน์สกุล ที่กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็งยังเป็นการสร้างรากฐานอำนาจต่อรองที่สำคัญกับชุมชนในการต่อสู้กับทุนจากภายนอก การเป็นเจ้าของความรู้ที่ถูกสร้างขึ้น

จากฐานของชุมชนย่อมทำให้ชุมชนเกิดอำนาจอิสระในการดำรงชีวิต มีความสามารถในการจัดต่อทรัพยากรธรรมชาติ และรู้สึกถึงศักดิ์ศรีของชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งการผลิต การบริโภค และการจัดสรรผลประโยชน์ที่ชุมชนสร้างขึ้น ไม่เพียงแต่การหาผู้สืบทอดและการสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชนเท่านั้น แรงกระตุ้นจากรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังช่วยในการสนับสนุนให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงเข้มแข็งและดำรงอยู่ได้ (พิศมัย รัตนโรจน์สกุล, 2561) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประเมศวร์ งามพิเชษฐ์ ที่กล่าวว่า แนวคิดที่จะดำเนินงานด้านวัฒนธรรมให้อยู่อย่างมีศักดิ์ศรี ยั่งยืน และต่อเนื่องไปสู่อนุชนรุ่นหลัง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง สนับสนุนการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (ประเมศวร์ งามพิเชษฐ์, 2562)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาข้างต้น ทำให้ได้รับองค์ความรู้ใหม่โดยนำมาสรุปผลการศึกษาและแผนภาพได้ดังนี้การศึกษาปรากฏการณ์การถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ การสืบเสาะหาเงื่อนไขในการดำรงอยู่ ประกอบไปด้วย 1) คุณภาพของผลิตภัณฑ์ 2) ความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ความสนใจของผู้บริโภค 4) กลยุทธ์ทางการตลาด 5) การพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัจจัยอันเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมยังสามารถดำรงอยู่ได้ และเงื่อนไขดังกล่าวมีส่วนผลักดันให้เกิดกระบวนการที่แสดงให้เห็นถึงการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบไปด้วย 1) การวางแผนและออกแบบ 2) การลงมือปฏิบัติ 3) การประชาสัมพันธ์และจัดจำหน่าย 4) การพัฒนาและปรับปรุง ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการสืบทอดให้ดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบไปด้วย 1) การมีผู้สืบทอด 2) การสนับสนุนจากหน่วยงานหรือรัฐบาล 3) ความร่วมมือของชุมชน ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายเพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังดำรงอยู่ต่อไป ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น
ในเขตกรุงเทพมหานคร

สรุป/ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาปรากฏการณ์การถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า เงื่อนไขในการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการสัมภาษณ์ประชาชนชุมชนกล่าวโดยสรุป ประกอบไปด้วย 1) คุณภาพของผลิตภัณฑ์ 2) ความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ความสนใจของผู้บริโภค 4) กลยุทธ์ทางการตลาด 5) การพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ ในส่วนของกระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบไปด้วย 1) การวางแผนและออกแบบ 2) การลงมือปฏิบัติ 3) การประชาสัมพันธ์และจัดจำหน่าย 4) การพัฒนาและปรับปรุง และการสืบทอดให้ดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบไปด้วย 1) การมีผู้สืบทอด 2) การสนับสนุนจากหน่วยงานหรือรัฐบาล 3) ความร่วมมือ

ของชุมชน ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวล้วนมีความคิดสร้างสรรค์เข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะความคิดสร้างสรรค์ ช่วยในการแก้ปัญหา และสร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชนในท้องถิ่น ถึงแม้โลกจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยแต่การปรับเปลี่ยนของภูมิปัญญาผนวกกับการคิดอย่างสร้างสรรค์จะช่วยทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงดำรงอยู่ได้ต่อไป สำหรับข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้มีดังนี้ 1) การทำความเข้าใจและศึกษาปรากฏการณ์การถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานครไม่ได้มีความมุ่งหวังให้สังคมไทยย้อนกลับไปใช้ชีวิตแบบดั้งเดิม แต่เพียงต้องการให้คนในสังคมมีความตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น และพัฒนาการของภูมิปัญญาที่พยายามปรับตัว บูรณาการกับความรู้และเทคโนโลยีใหม่ โดยผ่านการศึกษาและวิจัยอย่างเป็นกระบวนการเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ของคนในรุ่นต่อ ๆ ไป 2) ผลของการทำความเข้าใจปรากฏการณ์การถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร สามารถนำไปสู่การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย แต่อาจต้องคำนึงถึงความเป็นพลวัตรและจำเป็นต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนแต่ละยุคแต่ละสมัย 3) ผลของการทำความเข้าใจปรากฏการณ์การถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร สามารถนำไปสู่การกระตุ้นให้รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหันมาสนใจในการส่งเสริมและสนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กำลังสูญหายไปให้ดำรงอยู่มากขึ้น และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป คือ ควรเพิ่มการศึกษาถึงปรากฏการณ์การถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ที่ยังคงอยู่ และไม่ได้ขึ้นเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในพื้นที่กรุงเทพมหานครเพื่อนำมาเปรียบเทียบและอธิบายเงื่อนไขในการดำรงอยู่ได้ กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ และการสืบทอดให้ดำรงอยู่อย่างมีจุดเด่นหรือมีความแตกต่างจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายอย่างไร

กิตติกรรมประกาศ

บทความฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การศึกษากระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสะเต็มศึกษาในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เอกสารอ้างอิง

- ณวิญ เสริฐผล. (2563). การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมโลกาภิวัตน์. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 5(2), 313-331.
- ฉัญฉัช วิภัติภูมิประเทศ. (2553). การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้าน: กรณีศึกษาวงกลองยาวอำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

- ปรเมศวร์ งามพิเชษฐ์. (2562). วธ. ประกาศบัญญัติกรมวิทย์ฯ 62. เรียกใช้เมื่อ 12 เมษายน 2562 จาก <https://www.dailynews.co.th/education/728481>
- ปราชัญชุมนคน คนที่ 1 ชุมชนกระดาดช้อย. (12 สิงหาคม 2563). เจ็อนไซ กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร. (อรยา แจ่มใจ, ผู้สัมภาษณ์)
- ปราชัญชุมนคน คนที่ 1 ชุมชนชลุ่ยบ้านลาว. (30 กรกฎาคม 2563). เจ็อนไซ กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร. (อรยา แจ่มใจ, ผู้สัมภาษณ์)
- ปราชัญชุมนคน คนที่ 1 ชุมชนชั้นลงหิน. (9 ตุลาคม 2563). เจ็อนไซ กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร. (อรยา แจ่มใจ, ผู้สัมภาษณ์)
- ปราชัญชุมนคน คนที่ 1 ชุมชนเครื่องทองลงหิน. (21 กรกฎาคม 2563). เจ็อนไซ กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร. (อรยา แจ่มใจ, ผู้สัมภาษณ์)
- ปราชัญชุมนคน คนที่ 2 ชุมชนชั้นลงหิน. (9 ตุลาคม 2563). เจ็อนไซ กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร. (อรยา แจ่มใจ, ผู้สัมภาษณ์)
- ปราชัญชุมนคน คนที่ 2 ชุมชนเครื่องทองลงหิน. (21 กรกฎาคม 2563). เจ็อนไซ กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร. (อรยา แจ่มใจ, ผู้สัมภาษณ์)
- ปราชัญชุมนคน คนที่ 2 ชุมชนบ้านบาตร. (1 ตุลาคม 2563). เจ็อนไซ กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร. (อรยา แจ่มใจ, ผู้สัมภาษณ์)
- ปราชัญชุมนคน คนที่ 3 ชุมชนเครื่องทองลงหิน. (21 กรกฎาคม 2563). เจ็อนไซ กระบวนการถ่ายทอดความคิดสร้างสรรค์ การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเขตกรุงเทพมหานคร. (อรยา แจ่มใจ, ผู้สัมภาษณ์)
- พิศมัย รัตนโรจน์สกุล. (2561). การศึกษาเชิงปรากฏการณ์ต่อกระบวนการปรับตัวของภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสารวิจัยเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้, 1(1), 31-43.
- เพ็ญประภา ศรีประสม. (2560). ประเทศไทย ยุค 4.0 เป็นอย่างไร. เรียกใช้เมื่อ 19 เมษายน 2563 จาก <http://ced.sci.psu.ac.th/km/km/experience-km/2560/thailand4.0>
- มนัส ปานขาว. (2554). ครูภูมิปัญญาหวั่นความรู้สูญหาย วอน วธ.สืบสาน. เรียกใช้เมื่อ 13 เมษายน 2562 จาก <https://mgronline.com/qol/detail/9540000004144>

- ยุทธนา ชัยเจริญ. (2561). ผลการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวิทยาศาสตร์ไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวสะเต็มศึกษา เรื่องการย้อมสีเส้นด้ายฝ้ายด้วยสีธรรมชาติโดยใช้สารช่วยติดชนิดต่าง ๆ. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสอนวิทยาศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม. (2560). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม. วารสาร Veridian E Journal สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 10(1), 994-1013.
- รุ่ง แก้วแดง. (2542). ปฏิบัติการศึกษไทย. เรียกใช้เมื่อ 8 มีนาคม 2562 จาก https://www.matichon.co.th /advertorial/news_1597058
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: บริษัท พรินทวาทกราฟฟิค จำกัด.
- สุรัชพงศ์ สิกขาบัณฑิต. (2561). นโยบายประเทศไทย 4.0 :โอกาส อุปสรรค และผลประโยชน์ของไทยในภูมิภาคอาเซียน. เรียกใช้เมื่อ 9 เมษายน 2562 จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/download/article/article_20180302145352.pdf
- อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ. (2561). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแคจังหวัดลพบุรี. วารสารร่มพฤษ์ มหาวิทยาลัยเกริก, 36(3), 45-64.